

Skeema 5: Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys

OSA 1 PERSONALLISUUS OHJAA YKSILÖN TOIMINTAA

1. Persoonallisuus on psyykkisten ominaisuuksien kokonaisuus
2. Persoonallisuutta arvioidaan tieteellisissä ja soveltuvuustutkimuksissa
3. Perimä ja ympäristö muovaavat persoonallisuutta

OSA 2 PERSONALLISUUTTA TARKASTEELLAAN ERI NÄKÖKULMISTA

4. Temperamentti on synnynnäinen pohja persoonallisuudelle
5. Piirreteoriat kuvailevat yksilöiden välisiä eroja
6. Motivaatio ja toiminta- ja tulkintamallit ovat osa persoonallisuutta
7. Identiteetti kokoaa persoonallisuuden yhtenäiseksi tarinaksi

OSA 3 ÄLYKKYYDESSÄ JA LUOVUUDESSA ON YKSILÖIDEN VÄLISIÄ EROJA

8. Älykäs osaa päättellä, oppia ja soveltaa oppimaansa
9. Luovuus on kykyä keksiä uusia ideoita ja vaihtoehtoja

OSA 4 YKSILÖ TOIMII SOSIAALISESSA YMPÄRISTÖSSÄ JA KULTTUURISSA

10. Yksilö on osa monia ryhmiä
11. Tilannetekijät vaikuttavat yksilöön ja ryhmään
12. Kulttuuri vaikuttaa ihmisen toimintaan

OSA 5 SOSIAALISISSA TILANTEISSA KÄSITELLÄÄN TIETOA

13. Ihmisiä havainnoidaan omien skeemojen kautta
14. Ennakkoluulo on perusteeton kielteinen asenne
15. Asenne on tapa suhtautua merkitykselliseen kohteeseen
16. Sosiaalisuudella on hermostollinen perusta
17. Kuinka kestävä tulevaisuus rakennetaan?
18. Psykologian tutkimustieto tarkentuu jatkuvasti

kpl 1 PERSOONALLISUUS ON PSYKKISTEN OMINAISUUKSIEN KOKONAISUUS

PERSOONALLISUUSPSYKOLOGIA

- psykologian spesifi osa-alue
- tutkii ja selittää yksilöiden välisiä eroja
- lähialoja: kliininen psykologia, kognitiivinen psykologia, sosiaalipsykologia, kehityspsykologia

PERSOONALLISUUS

- kreikan kielen sana *persona* tarkoittaa teatterinaamiota
- ei yksiselitteistä määritelmää
  - = yksilön psyykkisten ominaisuuksien kokonaisuus
  - = yksilön luonteenomaisuus (arkikielessä sana *luonne*)
  - = yksilön ainutkertaisuus, joka erottaa hänet muista yksilöistä
  - = yksilön suhteellisen pysyvä tapa ajatella, tuntea ja käyttäytyä
- kehittyä temperamentin pohjalta ja koostuu piirteistä (esim. ekstroversio tai introversio)

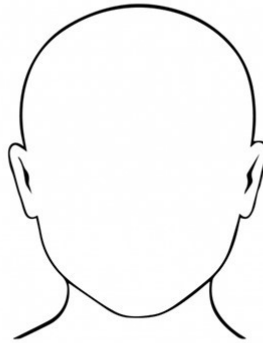
Kun persoonallisuus häiriintyy...

Miten persoonallisuushäiriötä hoidetaan?

- tiivis psykoterapia ja mahdollinen lääkehoito
- tavoitteena oman häiriötilan tunnistaminen ja hallitseminen
- ongelma: häiriöstä kärsivä harvoin itse tunnistaa käyttöksensä haitallisuutta eikä osaa hakea apua

Miten persoonallisuushäiriö diagnosoidaan?

- yleisyys 5-15 %
- diagnosointi aikuisiällä
- HUOM: vain lääkäri tekee diagnooseja

Mistä persoonallisuushäiriö johtuu?

- perimän ja ympäristön yhteisvaikutus
- ympäristö: varhaislapsuuden kokemukset, kasvuympäristö, traumat

Mikä on persoonallisuushäiriö?

- = jäykkä, joustamaton ja haitallinen tapa reagoida
- kehittyy lapsuuden ja nuoruuden aikana
- HUOM: eri asia kuin persoonallisuuden muutos

Millaisia persoonallisuushäiriötä tunnetaan?

- erilaisia alatyyppejä on lukuisia
- 1. paranoidinen ja skitsotyyppinen
- 2. antisosiaalinen, epävakaa, huomionhakuinen ja narsistinen
- 3. estynyt, ahdistunut ja pakko-oireinen

kpl 2 PERSOONALLISUUTTA ARVIOIDAAN TETEELLISISSÄ JA SOVELTUVUUSTUTKIMUKSISSA

TIEDONKERUUMENETELMÄT

- haastattelu
  - strukturoitu
  - vapaamuotoinen
  - teemahaastattelu
- havainnointi
  - observointi
  - kohde voi olla tietoinen tai tiedoton tarkkailusta
  - itsetarkkailu = introspektio
- kyselylomake
  - tutkittava arvioi itseään väittämien avulla
- fysiologiset mittaukset
  - kertovat autonomisen hermoston toiminnasta
  - esim. aivojen kuvausmenetelmät
- projektiiviset testit
  - kuva- ja lausetäydennystehtävät
  - taustalla psykoanalyysin käsitys torjunnasta: testattava projisoi eli heijastaa persoonallisuuttaan vastauksissaan
  - aikuisille Roschachin musteläikkätesti
  - lapsille CAT-kuvakertomustesti
  - vaatii kokeneen ammattilaisen tulkitsemaan testituloksen

kpl 3 PERIMÄ JA YMPÄRISTÖ MUOVAAVAT PERSOONALLISUUTTA

PERIMÄ VAI YMPÄRISTÖ?

- persoonallisuuspsykologian keskeinen kiinnostuksenkohde
- aputieteitä
  - käyttäytymisgenetiikka
  - molekyyli­genetiikka
  - neuropsykologia
- tutkimusasetelmia
  - perhetutkimus
  - adoptiotutkimus
  - kaksostutkimus

PERIMÄ

- selittää ominaisuuksista ja piirteistä noin 50 %
- osa ominaisuuksista (älykkyys) ja piirteistä (ekstroversio) periytyy voimakkaammin kuin toiset
- yhden ominaisuuden tai piirteen taustalla vaikuttavat sadat geenit

YMPÄRISTÖ

- selittää ominaisuuksista ja piirteistä noin 50 %
- vuorovaikutus ympäristön kanssa voi olla reaktiivista, evokatiivista tai proaktiivista
- kulttuuri esimerkkinä ympäristön vaikutuksesta
  - yksilökeskeinen VS. yhteisökeskeinen

TIIVISTETTYNÄ

- yksilön ainutlaatuisuus muodostuu perimän ja ympäristön vuorovaikutuksesta (50–50)
- perimä luo alttiuden, jonka ympäristö joko laukaisee tai ei laukaise

kp1 4 TEMPERAMENTTI ON SYNNYNNÄINEN POHJA PERSOONALLISUUDELLE

kp1 4: Temperamentti on synnynnäinen pohja persoonallisuudelle

temperamentti

- arkikielessä sana temperamentti tarkoittaa räväkkää
- = persoonallisuuden biologinen pohja
  - keskushermoston aktiivisuus ja aivojen neuraaliset säätelyjärjestelmät
- temperamentti näkyy hyvin varhain (vauvaikäisillä) ja säilyy suhteellisen pysyvänä läpi elämän
- selittää yksilöiden välisiä reagoitieroja ympäristöön (melu) ja sisäisiin tiloihin (nälkä, väsymys)

HUOM:
vauvoilla on vain temperamentti,
aikuisilla on temperamentin
päälle muodostunut persoonallisuus

Alexander Thomas & Stella Chess

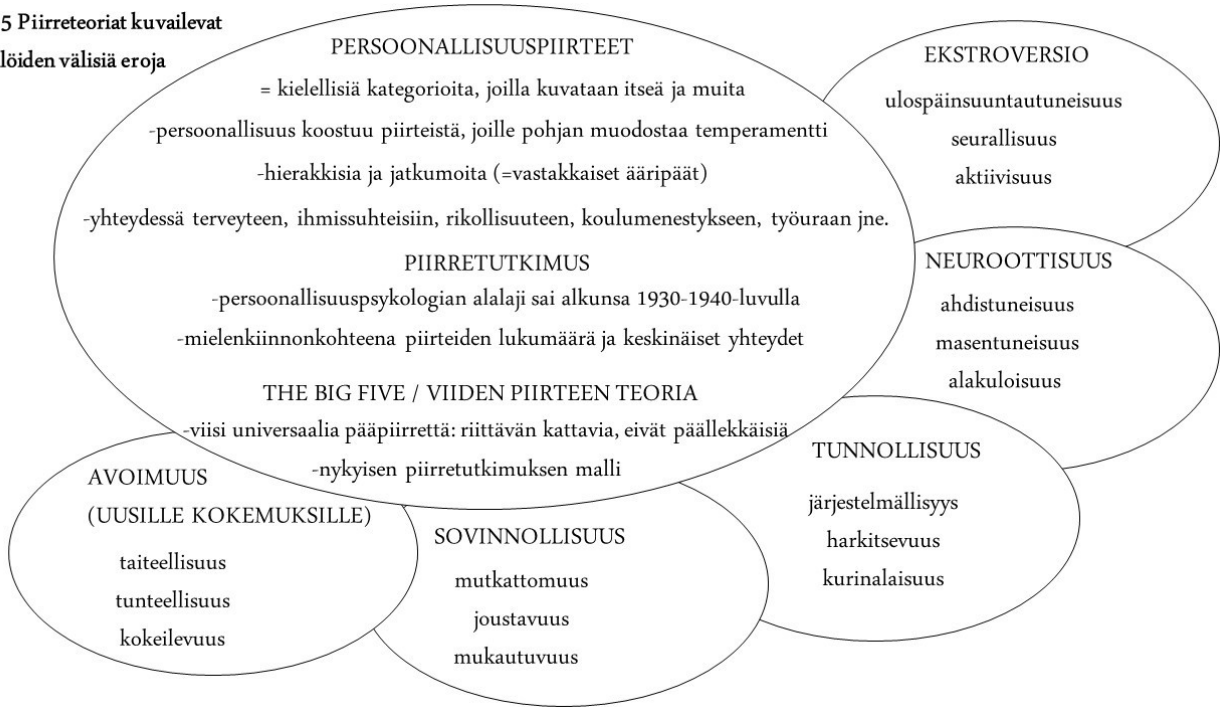
- yli sata vauvaa ja näiden vanhempaa (äitiä) osallistui tutkimukseen 1970-luvulla: oman vauvan kuvailu
- yhdeksän temperamenttipiirrettä: 1. aktiivisuus 2. rytmisyys 3. alkureaktio uudessa tilanteessa 4. sopeutumisnopeus 5. sensitiivisyys 6. mieliala 7. tunteiden intensiteetti 8. häirittevyys 9. sinnikkyys
- yhdeksän piirteen pohjalta kolme temperamenttiprofiilia:

vaikea (10 %)	hitaasti lämpenevä (15 %)	helppo (40 %)
itkuherkkä epäsäännöllinen herkästi ärsyyntyvä	varautunut vaisu rytmisyys	”aurinkoinen” sopeutuva hyväntuulinen säännöllinen

kpl 5 PIIRRETEORIAT KUVAILEVAT YKSILÖIDEN VÄLISIÄ EROJA

Kpl 5 Piirreteoriat kuvailevat yksilöiden välisiä eroja

kpl 6 MOTIVAATIO SEKÄ TOIMINTA- JA TULKINTATYYLIT OVAT OSA PERSOONALLISUUTTA

TOIMINTA- JA TULKINTATYYLIT

- = tavat, joita käytetään erilaisten haastavien tilanteiden käsittelyssä
- esim. ennakointi, tavoitteiden asettaminen, toiminnan suunnittelu, itse toiminta, toiminnan arviointi, uudelleen suuntautuminen
- taustalla vaikuttavat aiemmat kokemukset samankaltaisissa tilanteissa
- toiminta- ja tulkintatyylit ovat osa persoonallisuutta

ATTRIBUUTIO

- = tulkinta toiminnan syystä (oman tai toisen ihmisen)
- taustalla aiemmat kokemukset
- jaetaan ulkoiseen ja sisäiseen attribuutioon
  - ULKOINEN ATTRIBUUTIO
    - = ulkoiseen tekijään nojaava tulkinta
    - ”Kirjoitukset menivät huonosti, koska YTL kysyi niin vaikeita kysymyksiä.”
  - SISÄINEN ATTRIBUUTIO
    - = sisäiseen tekijään nojaava tulkinta
    - ”Kirjoitukset menivät hyvin, koska olen niin älykäs.”
    - ATTRIBUUTIOVIRHE = toisten ihmisten toiminta tulkitaan sisäisistä syistä johtuvaksi

MINÄPYSTYVYYS

- = luottamus omaan kyvykkyyteen suoriutua haastavassa tilanteessa
- taustalla aiemmat kokemukset sekä ympäristön palaute
  - myönteinen palaute → vahva minäpystyvyys: ”Selviän tästä!”
  - kielteinen palaute → heikko minäpystyvyys: ”En osaa, en pysty.”
- OPITTU AVUTTOMUUS: esimerkki toiminta- ja tulkintatyylistä
  - epäonnistuminen → kielteinen minäpystyvyys → epäonnistumisen odottaminen → tehtävän välttely → uusi epäonnistuminen → entistä kielteisempi minäpystyvyys (→ kierre syvenee)

Kpl 7 IDENTITEETTI KOKOAA PERSOONALLISUUDEN YHTENÄISEKSI TARINAKSI

Kpl 7 Identiteetti kokoo persoonallisuuden yhtenäiseksi tarinaksi

Narratiivinen persoonallisuuspsykologia

- persoonallisuuspsykologian alalaji
- kertomuksellinen lähestymistapa persoonallisuuteen
(narratiivi = kertomus)
- lähdeaineistona valokuvat, kirjeet, päiväkirjat jne.

Dan McAdams

- ”Ihminen kertoo itsensä yhä uudelleen ja uudelleen.”
- tunnetuin narratiivisen persoonallisuuspsykologian edustaja
- yksilön tavoitteena on muodostaa ehjä, yhtenäinen ja sitä kautta merkityksellinen tarina (mielenterveys)
- ihmisen itsensä kertoma tarina on harvoin totuudenmukainen (vrt. valikoiva muisti)

McAdamsin persoonallisuuden malli (talometafora)

- ULLAKKO
-identiteetti
-elämäntarina
- YLÄKERTA
-tavoitteet
-päämäärät
- ALAKERTA
-piirteet
- KELLARI
-temperamentti

KPL 8 ÄLYLÄS OSAA PÄÄTELLÄ, OPPIA JA SOVELTAA OPPIMAANSA

ÄLYKKYYS KÄSITTEENÄ

- ei tarkkaa määritelmää
- = psyykinen kyvykkyys (oppiminen, muistaminen, päättely jne.)
- lähikäsitteenä lahjakkuus = oppimisen potentiaali tai erityistaito
- lähikäsitteenä viisaus = kokemuksen myötä karttuva laaja tietotaito tai kiteytynyt älykkyyden muoto
- HUOM: älykkyys ei ole persoonallisuuspiirre, vaan ominaisuus (vrt. toiminta- ja tulkintatyylit), jossa on yksilöllisiä eroja

ERILAISTA ÄLYKKYYTTÄ

- G-tekijä = yleisälykkyys
- älykkyyden lajit
  - kielellinen
  - matemaattinen
  - avaruudellinen
  - musiikillinen (lahjakkuutta?)
  - sosiaalinen (lahjakkuutta?)

ÄLYKKYYDEN MITTAAMINEN

- Kuinka älykkyys operationalisoidaan eli muutetaan mitattavaan muotoon?
- älykkyydosamäärä (ÄO) = psykologinen mittaluku
  - kertoo yksilön suoriutumisen tason suhteessa muihin
  - keskimääräinen ÄO on 100 = 70 % ihmisistä asettuu välille 85–115
  - Gaussin käyrän ääripäät ovat harvinaisempia (ÄO alle 70 tai yli 130)
- älykkyydosamäärää selvitetään älykkyystesteillä: hyödyntäminen koulu- ja työelämässä, armeijassa
- esimerkkinä aikuisten WAIS-älykkyystesti
  - arvioidaan päättelykykyä, kielellistä kykyä, päässä laskutaito → älykkyysprofiili
- älykkyystestien kritiikki
  - validiteetin toteutuminen: mittaako testi todella älykkyyttä?
  - historian väärinkäytökset: eugeniikka, pakkosteriloinnit jne.

kpl 9 LUOVUUS ON KYKYÄ KEKSIÄ UUSIA IDEOITA JA VAIHTOEHTOJA

LUOVUUS KÄSITTEENÄ

- arkikielessä sama kuin taiteellisuus
- psykologisena käsitteenä laajempi, mutta ei yksiselitteinen
- luovaa ajattelua määrittävät
  - omaperäiset ideat, joustava ajattelu
  - kokeilun rohkeus, yksityiskohtien ymmärtäminen
- luovuus on yhdistelmä lapsenomaista uteliaisuutta ja aikuismaista kurinalaisuutta
- luovuuteen liittyy usein virtauskokemus = ultimaattisen keskittymisen tila, jossa ajantaju katoaa
- luovuus yhdistyy tiettyihin piirteisiin (avoimuus uusille kokemuksille)
- HUOM: luovuus ei ole persoonallisuuspierre, vaan ominaisuus (vrt. älykkyys), jossa on yksilöllisiä eroja

LUOVAN AJATTELUN LAJIT

- luovuus tarvitsee kahdenlaista ajattelua
- ANALYYTTINEN AJATTELU
  - tietoista pohdintaa
  - vaihtoehtoja punnitaan loogisesti ja järjestelmällisesti
  - kielellistä ja hidasta
- INTUITIIVINEN AJATTELU
  - tiedostamatonta pohdintaa
  - vaihtoehtoja punnitaan tajunnanvirtana ja huomaamatta
  - pääosin ei-kielellistä ja nopeaa

LUOVUUS JA ÄLYKKYYS

- ovat samankaltaisia ilmiöitä
  - molemmat koostuvat kognitiivisista kyvyistä
  - molemmat ovat persoonallisuuden ominaisuuksia, joiden määrässä on yksilöllisiä eroja
- ovat erilaisia ilmiöitä
  - perimän vaikutus ei ole luovuudessa yhtä merkittävä
  - älykkyys edellyttää konvergenttia ajattelua, luovuus edellyttää divergenttiä ajattelua